

УДК 811.111'36

Н. Ю. Сердюк,

кандидат педагогічних наук, старший викладач

(ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди")

lizneva@mail.ru

ПРОСТИЙ ДІЄСЛІВНИЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ ПРИСУДОК ЯК ОСОБЛИВИЙ РІЗНОВИД ПРИСУДКА АНГЛІЙСЬКОГО РЕЧЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню особливостей простого присудка англійського речення, вираженого фразеологічною одиницею. Запропоновано визначення поняття "простий дієслівний фразеологічний присудок", розглянуто його різноманітні значення та структури. Увагу приділено ролі та специфіці вживання у його складі фразеологічної одиниці. Зроблено спробу класифікувати ряд фразеологізмів, які містять колороніми та можуть виконувати у реченні функції простого дієслівного фразеологічного присудка.

Фразеологізми становлять важливу складову частину в системі номінативних засобів сучасної англійської мови. Різні за характером поєднання компонентів, фразеологічні одиниці реалізують властивий їм номінативно-виражальний потенціал тільки за умов комунікації, базовою функцією якої, як відомо, виступає речення, що актуалізується як висловлення залежно від конкретних умов передачі відповідного повідомлення про факти і явища позамовної дійсності або ж про внутрішній світ людини.

Аналіз теоретичних досліджень показав, що фразеологічні одиниці поділяються на групи за певними ознаками. Тому в науці існує декілька підходів щодо принципів класифікації фразеологізмів: граматичний, структурно-семантичний, функціонально-стилістичний. У сучасному мовознавстві класифікація фразеологічних одиниць (Далі: ФО) згідно їх граматичної структури набула найдетальнішої розробки завдяки дослідженням низки науковців (Н. Амосова, І. Арнольд, В. Виноградов, А. Заляєєва, А. Кунін та інші). І. Арнольд класифікує їх таким чином: 1) ФО, що функціонують як іменники; 2) ФО, що функціонують як дієслова; 3) ФО, що функціонують як прикметники; 4) ФО, що функціонують як прислівники; 5) ФО, що функціонують як вигук [1: 172]. В. Виноградов також досить детально розробив класифікацію ФО: 1) ФО зі структурою речення – прислів'я (*One wouldn't say boo to a goose; one wouldn't hurt a fly* (мухи не образять); 2) ФО зі структурою словосполучення: дієслівні (*to quarrel with one's bread and butter* (діяти не для своєї користі, а проти неї), *to cook somebody's goose* (зруйнувати чийсь плани), субстантивні (*an animal spirit* (життєрадісність), *a lost sheep* (людина, котра збилася з істинного пути), адвербіальні та ад'єктивні: (*as greedy as a wolf* (жадібний як вовк), (*as weak as a cat* (зовсім безсилий) [2].

Зазначимо, що фразеологічні одиниці мають свою структурну, функціональну і семантичну специфіку, що спричиняє певні особливості їх входження у граматичний і змістовий контекст висловлення; можливість виконувати функції будь-якого члена речення, вступаючи у смислові та граматичні зв'язки з іншими компонентами речення.

Функціонування фразем у структурі простого речення, їх конструктивна роль та характер зв'язків з іншими компонентами відповідних синтаксичних конструкцій аналізувалися на матеріалі англійської мови тільки принагідно, у зв'язку з чим виникає потреба детального розгляду участі відповідних мовних одиниць у функціональній і значеннєвій організації речення.

Актуальність дослідження обумовлена потребою з'ясувати роль фразеологічних одиниць у формально-граматичній структурі речення. Отже, метою статті є дослідження ролі та специфіки вживання фразеологічних одиниць у складі простого дієслівного фразеологічного присудка, розгляд його різноманітних значень та відповідних структур.

Теорія та практика показали, що поняття "фразеологічна одиниця" та "фразеологізм", як правило, отожднюються. Інші терміни можуть розрізнятися завдяки різниці у класифікаціях фразеологічних одиниць. У межах стійких зворотів О. Смирницький, наприклад, розрізняє фразеологічні одиниці як стилістично нейтральні звороти, які позбавлені метафоричності або ж втратили її, а ідіоми як звороти, що базуються на переносі значення, на метафорі. Зазначимо, що в англо-американській лінгвістиці термін "фразеологізм" не вживається взагалі. Англійський фразеолог Л. Сміт використовує слово "idiom", яке вживається в його вузькому значенні "для визначення таких особливостей мови ... , які є мовленнєвими аномаліями, що порушують або правила граматики, або закони логіки" [3: 10].

Підтримуючи думку про використання термінів "фразеологічна одиниця", "фразеологізм", "фразема", "фразеологічний зворот" як синонімів, маємо на увазі "лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, які, маючи цілісне значення, відтворюються у мові за традицією, автоматично" [4: 11].

Виступаючи як єдність змісту і форми, фразеологізм розглядається як самостійна одиниця мови, здатна як й інші мовні одиниці, виражати свою семантику, вступати з іншими одиницями мови у

сміслові та граматичні зв'язки, а отже мати граматичні категорії, тобто виконувати самостійну синтаксичну функцію [5: 208].

Зазначимо, що (за В. Виноградовим) з синтаксичної точки зору субстантивні ФО виконують функції підмета або неузгодженого означення у простому реченні, функцію іменної частини складеного присудка можуть виконувати або субстантивні або ад'єктивні ФО, останні можуть виступати додатком у реченні, адвербіальні ФО – обставиною, а дієслівні – частіше виконують роль простого дієслівного присудка.

Нагадаємо, що в сучасному синтаксисі англійської мови виділяють два основні види присудка: простий і складний, кожен з яких може бути дієслівним або іменним (simple verbal predicate; simple nominal predicate; compound verbal predicate; compound nominal predicate). Зазначимо, що дієслівний присудок виражає дію особи або предмета, що в реченні виступає підметом, а іменний – виражає стан чи якість цієї особи або предмета.

Особливим різновидом простого дієслівного присудка англійського речення визначаємо простий дієслівний фразеологічний присудок (simple verbal phraseological predicate), який представляє собою фразеологічний еквівалент дієслова, який позначає різноманітні дії з фразеологічним значенням, які можуть бути вираженими різними сполученнями частин мови, що утворюють єдине смислове і граматичне ціле. Наприклад:

He took a look at her. Він поглянув на неї.

Зазначимо, що деякі науковці визначають цей тип як фразовий присудок. Проте, важливою ознакою присудка такого типу вважаємо його фразеологічне значення. У цьому випадку маємо справу з неважкою деномінацією, що орієнтована на несуттєву або, точніше, не дуже істотну ознаку явища. Зазначимо, що такі словосполучення, вжиті як присудок, мають не лише семантичний зв'язок з дієсловом, заснований на словотворчих особливостях їх номінативного компонента, але й моделювання відносин структури та змісту, що визначає продуктивність конструкції з відповідних частин і передбачуваність значення кожної нововведеної частини, у тому числі нових утворень. У структурі дієслово+іменник (в однині) всі вони висловлюють одноразову дію. З огляду на викладене вище, зазначимо, що нам імпонує вживання терміну "простий дієслівний фразеологічний присудок".

Зауважимо, якщо фраза типу дієслово+іменник не є фразеологічною одиницею, то можна поставити окреме запитання до іменника. Наприклад, якщо візьмемо речення *He makes toys* та поставимо питання до іменника (What does he make?), відповідь буде – *toys*, що виступає додатком у наведеному реченні. Для порівняння, візьмемо фразу *He makes mistakes*, то не можна було б поставити запитання до іменника (What does he make?) та отримати відповідь (*mistakes*). Це свідчить про те, що слово *mistakes* не є окремим членом речення, а фразема *makes mistakes* загалом виступає присудком речення. Звичайно, метод ставлення запитань, хоча і широко використовується у викладанні мови, не є науково обґрунтованим методом синтаксичного дослідження. Хоча є певним свідченням того, що фраза типу дієслово+іменник може бути виражена фразеологічною одиницею, значення якої не дорівнює сумі значень її компонентів, та не може бути розділена на два члени речення, а має вважатися одним цілим (у нашому випадку – присудком).

Зазначимо, що найчастіше в структурі простого дієслівного фразеологічного присудка з'являються дієслова *to take* і *to have*. З останнім з них в англійській мові утворилася низка стійких сполучень, які передаються на українську мову, як правило, дієсловами дії та у поєднанні з іменником часто вживаються замість простого дієслівного присудка, вираженого англійським дієсловом дії:

But if they were under the impression that they would get any information out of him he had a notion that they were mistaken. Але якщо їм здавалося, що їм вдасться витягнути з нього якісь відомості, то він *вважав*, що вони помиляються.

У наведеному вище реченні спостерігається вживання конструкції *to have a notion* на позначення значення дієслова дії *to consider*, *to think*.

Звідси відзначаємо, що в англійському реченні простий дієслівний фразеологічний присудок може бути рівнозначним, а звідси й, за потребою, замінений на простий дієслівний присудок, залишаючи значення дієслова незмінним або майже незмінним: *to have a smoke* – *to smoke*; *to take place* – *to happen*, *to occur*; *to pay a visit* – *to visit*. Наприклад, у другому наведеному нижче простому реченні визначаємо підмет і простий дієслівний присудок, а у першому – підмет і простий дієслівний фразеологічний присудок:

I have dinner. = I dine.

Надавання переваги англіцями вживанню ускладненої форми *to have dinner* замість простого дієслова *to dine* може бути пояснене тим, що "аналітична тенденція англійської мови породжує прагнення до роздільного формального вираження загальної та конкретної, кількісної та якісної сторони таких дій" [6].

А оскільки, у всякому дієслові, що виражає конкретну дію та відображає певну якісну сторону дії чи стану, вже закладена кількісна сторона, самий факт даної дії, то тоді, природно, на місце конкретного дієслова приходить присудок, ускладнений додатковим дієсловом (як у прикладі вище – *to have*).

На основі аналізу теорії та практики, виділяємо такі основні значення та структури простого дієслівного фразеологічного присудка:

1) Одноразова дія – перехідне дієслово (втратило основне значення)+неозначений артикль+іменник зі значенням дії (інколи утворений від дієслова): *to give a cry, to give a laugh, to give a push, to have a bite, to have a cold, to have a drink, to have a good time, to have a longing to do smth., to have / take a look, to have a notion, to have a quarrel, to have a rest, to have a run, to have a smoke, to have a swim, to have a talk, to have / take a walk, to make a move, to make a remark, to pay a visit, to take a bath, to take a seat, to take a tram (a bus, ...)* та інші [7]. Наприклад:

Did you *have a talk* with him? Ти *побалакав* з ним?

Зазначимо, що таке вживання фразем у ролі простого дієслівного фразеологічного присудка активно використовується у художній літературі:

"Well, I don't mind confessing it, I have a rattling good time at the front" (S. Maugham) [9: 98].

"Ere, young 'un, I'll give you a lift" (C. S. Lewis) [8: 35].

"He gave a gasp" (S. Maugham) [9: 61].

2) Різноманітні види дій – основне дієслово+нульовий артикль+ іменник, що позначає абстрактне поняття: *to get rid (of), to get hold (of), to make use (of), to take care (of), to take leave (of), to take part (in), to lose sight (of), to make fun (of), to pay attention, to make up one's mind, to change one's mind, to have breakfast (dinner, supper), to enjoy oneself, to catch cold, to go mad* та ін. Наприклад, у художніх творах:

"Now, Digory," he said, "we've got rid of that woman, and the brute of a lion is gone" (C. S. Lewis) [8: 30].

"The place had got hold of him by then, and he wanted to get away into the bush" (S. Maugham) [9: 79].

3) Дія з фразеологічним значенням, що може бути виражена структурами:

– дієслово+іменник: *to take the bit and the bullet* (змиритися з приниженнями заради особистої користі), *to bear the cap and bells* (робити із себе шута), *to see the elephant* (здобути життєвий досвід), *to play the bear* (грубо поводитися), *to raise / wake snakes* (розпочати сварку), *to smell a rat* (почувати недобре, відчувати нечесну гру) та інші;

– дієслово+іменник+прийменник+іменник, а також розширені за рахунок прикметників чи присвійних займенників: *to take the bull by the horns* (взяти бика за роги), *to let the cat out of the bag* (видати секрет); *to help a lame dog over a stile* (допомогти комусь в біді), *to have bats in one's belfry* (бути не при своєму розумі, не всі дома) та ін.;

– дієслово+присвійний займенник+іменник: *to quarrel with one's bread and butter* (діяти не для своєї користі, а проти неї), *to cook somebody's goose* (зруйнувати чийсь плани), *to eat one's cake and have it* (намагатися поєднати непоєднуване), *to eat somebody's bread and salt* (бути чийсь гостем) та інші;

– дієслово+сурядний сполучник and+дієслово, а також складні ФО зі структурою дієслово+іменник+сурядний сполучник and+дієслово+іменник із розширенням іменників: *to give a dog a bad name and hang him* (дурна слава пристає намертво), *to run with the hare and hunt with the hounds* (служити і вашим і нашим, вести подвійну гру), *to strain at a gnat and swallow a camel* (звертати увагу на дрібниці і не помічати головного) та інші;

– дієслово+прикметник+іменник, постійним компонентом яких є прикметник: *to beat a dead horse* (даремно витрачати зусилля), *make buckle and tongue meet* (зводити кінці з кінцями), *to back the wrong horse* (зробити поганий вибір) та інші. Зазначимо, що цей підпункт може бути доповнений цікавою структурою дієслово+прикметник позначення кольору(+іменник).

Пропонуємо приклад класифікації ряду фразеологізмів за лексемами на позначення кольору, які можуть виконувати в англійському реченні функції простого дієслівного фразеологічного присудка:

- black – *to black mark* (занесення до чорного списку) та інші;
- blue – *to cry blue murder* (на гвалт кричати, горлати, репетувати), *to get away with blue murder* (чинити, як комусь заманеться, залишатися непокараним), *to turn the air blue, to make the air blue* (дуже лаятися, лаяти на всі заставки), *to vanish into the blue* (піти димом догори; зникнути безслідно) та інші;
- white – *to hang out the white flag* (здатися, визнати себе переможеним), *to show the white feather* (злякатися, виявити малодушність), *to put on a white sheet* (каятися, визнавати прилюдно свої помилки) та інші;
- red – *to paint the town red* (дебоширити, гучно веселитися), *to go into red* (зазнати збитків, дефіциту), *not to care a red cent* (ані трохи не цікавитись), *not to give a red cent* (зовсім не цінувати), *to draw a red herring across the path* (навмисно відвертати увагу дрібницями від головного), *to see a red light* (бачити або підозрювати небезпеку), *to see red* (скипіти, розлютитися), *to act as a red rag acts upon a bull* (сильно дратувати, виводити з себе) та інші;
- green – *to see green in one's eye* (вважати когось дурним) та інші;
- yellow – *to be yellow about the gills* (мати нездоровий вигляд), *to turn yellow* (злякатися, виявити малодушність) та інші;
- rosy, pink – *to feel rosy about the gills* (мати здоровий вигляд), *to take a rosy view of smth.* (оптимістично дивитися на щось), *paint me pink if...* (щоб мене лиха година побила, якщо...) та інші;
- brown – *to do brown* та *to do up brown* (доводити до кінця) та інші;

- purple – to wear the purple (належати до королівської сім'ї), to marry into the purple (взяти шлюб з членом королівської сім'ї) та інші;
- два кольори white, black – to call white black (обстоювати очевидну неправду) та інші.

Нагадаємо, що за своєю суттю назви кольорів є прикметниками та в переважній більшості зворотів саме так і вживаються. Однак, у зазначених вище випадках назви кольорів непрямо вказують на кольорову ознаку або вони є пов'язані з психологічним тлумаченням колороніма. Так, лексеми на позначення кольору субстантивуються і позначають абстрактні предмети, а у сполученнях із дієсловами в англійському реченні виконують функції простого фразеологічного присудка.

Доречно визначити, що перелік структур третього пункту утворення простого дієслівного фразеологічного присудка, що виражає дію з фразеологічним значенням, може бути доповнений граматичними структурами наступних типів: дієслово+прийменник+іменник; дієслово+іменник+прислівник; дієслово+іменник+прийменник; дієслово+іменник+іменник тощо.

Досліджуючи функціонування та структуру фразеологічних одиниць у англійському реченні, дійшли висновку, що вони відіграють важливу роль у формуванні такого головного члена речення, як присудок, а саме утворюють особливий його вид – простий дієслівний фразеологічний присудок.

Отже, простий дієслівний фразеологічний присудок (simple verbal phraseological predicate) представляє собою фразеологічний еквівалент дієслова, який позначає: одноразову (коротку, однократну) дію, складаючись з дієслова з ослабленим значенням в особовій формі та іменника; різноманітні види дій, складаючись з дієслова та іменника, що позначає абстрактне поняття; дію з фразеологічним значенням, що може бути виражена різноманітними сполученнями частин мови, що утворюють єдине смислове і граматичне ціле.

Перспективами подальших розвідок є ґрунтовне дослідження особливостей вживання колоронімів у складі фразеологічних одиниць, які виконують функції присудка в англійському реченні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка (пособие для студентов английских отделений педагогических институтов) / И. В. Арнольд. – М. : Издательство "Просвещение", 1986. – 346 с.
2. Виноградов В. В. Об основных типах ФЕ / В. В. Виноградов. – Л. : Наука, 1947. – 69 с.
3. Смит Л. П. Фразеология английского языка / Л. П. Смит ; [пер. А. С. Игнатьева]. – М. : Учпедгиз, 1989. – 208 с.
4. Скрипник Л. Г. Фразеология української мови / Л. Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 256 с.
5. Ужченко Т. Г. Значення фразеологізму. Походження, будова фразеологізмів / Т. Г. Ужченко // Дидактичний матеріал з української мови. Лексика і фразеологія. – К. : Либідь, 1995. – С. 184–218.
6. Аполлова М. А. Specific English (Грамматические трудности перевода) / М. А. Аполлова. – М. : "Международ. отношения", 1977. – 44 с.
7. Сердюк Н. Ю. Синтаксис англійської мови : [навч. посіб. для студентів 3-го курсу факультетів та інститутів іноземних мов] / Н. Ю. Сердюк. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – 80 с.
8. Lewis C. S. The Magician's Nephew [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://artefact.lib.ru/library/lewis.htm>.
9. Maugham S. Moon and Sixpence [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://artefact.lib.ru/library/maugham.htm>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Arnol'd I. V. Leksikologiya sovremennogo angliiskogo yazyka [Lexicology of Modern English] [posobie dlia studentov angliiskikh otdelenii pedagogicheskikh institutov] / I. V. Arnol'd. – M. : Izdatel'stvo "Prosveshchenie", 1986. – 346 s.
2. Vinogradov V. V. Ob osnovnykh tipakh FE [About the Basic Types of Phraseological Units] / V. V. Vinogradov. – L. : Nauka, 1947. – 69 s.
3. Smith L. P. Frazеologiya angliiskogo yazyka [Phraseology of the English Language] / L. P. Smith ; [per. A. S. Ignat'eva]. – M. : Uchpedgiz, 1989. – 208 s.
4. Skrypnyk L. G. Frazеologiya ukrains'koi movy [Phraseology of the Ukrainian Language] / L. G. Skrypnyk. – K. : Nauk. dumka, 1973. – 256 s.
5. Uzhchenko T. G. Znachennia frazeologizmu. Pokhodzhennia, budova frazeologizmv [Value of a Phraseological Unit. The Origin and Structure of Phraseological Units] / T. G. Uzhchenko // Didaktychnyi material z ukrains'koi movy. Leksyka i frazeologiya [The Didactic Material on the Ukrainian Language. Lexis and Phraseology]. – K. : Lybid', 1995. – S. 184–218.
6. Apolova M. A. Specific English (Grammaticheskie trudnosti perevoda) [Specific English (Grammatical Difficulties of Translation)] / M. A. Apolova. – M. : "Mezhdunar. otnosheniia", 1977. – 44 s.
7. Serdiuk N. Yu. Syntaksys angliis'koi movy [Syntax of the English Language] : [navch. posib. dlia studentiv 3-go kursu fakul'tetiv ta instytutiv inozemnykh mov] / N. Yu. Serdiuk. – Pereiaslav-Khmel'nitskii, 2011. – 80 s.
8. Lewis C. S. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://artefact.lib.ru/library/lewis.htm>.
9. Maugham S. Moon and Sixpence [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://artefact.lib.ru/library/maugham.htm>.

Матеріал надійшов до редакції 19.04. 12 р.

Сердюк Н. Ю. Простое глагольное фразеологическое сказуемое как особенная разновидность сказуемого в английском предложении.

Статья посвящена исследованию особенностей простого сказуемого английского предложения, выраженного фразеологической единицей. Предложено определение понятия "простое глагольное фразеологическое сказуемое", рассмотрены его различные значения и структуры. Внимание уделяется роли и специфике употребления в его составе фразеологической единицы. Делается попытка классифицировать ряд фразеологизмов, которые содержат колоритизмы и могут исполнять в предложении функции простого глагольного фразеологического сказуемого.

Serdiuk N. Yu. Simple Verbal Phraseological Predicate as a Special Kind of a Predicate in the English Sentence.

The article deals with the investigation of the simple predicate peculiarities in the English sentence, which is expressed by a phraseological unit. The definition of the term "simple verbal phraseological predicate" is proposed. Its various meanings and structures are studied. The thorough attention is paid to the role and the specific functions of a phraseological unit that is used as a part of the predicate. An attempt to classify the phraseological units, which contain colour terms and can serve in a sentence as a simple verbal phraseological predicate, is made in this article.